

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВИХ КОМПОЗИЦІЙ СУЧАСНИХ САКРАЛЬНИХ СПОРУД М. КИЄВА

Після тривалого занепаду релігійного життя у ХХ ст. Київ починає відроджуватися, як релігійний центр. В місті будують багато нових храмів, але їх зовнішній вигляд часто відрізняється від образів, втілених в історичних об'єктах, що прикрашали місто на протязі багатьох сторіч. Для впорядкування процесу відродження необхідно розглянути нові типи храмів та причини їх виникнення.

Типологія об'ємно-просторових композицій сучасних сакральних споруд, як наслідок втілення сутності релігії, в порівнянні з історичними храмами на території Києва раніше не розглядалася.

Метою дослідження є об'ємно-просторова композиція сучасних храмів, як результат втілення суті релігійного вірування, в порівнянні з традиціями будівництва храмів на території Києва.

Київ має довгу історію, місто переживало періоди розквіту і занепаду, його відбудовували і руйнували, іноді змінюючи до невпізнанності. Але на протязі майже всього розвитку його символом та найбільшим скарбом були храми.

Будівництво сакральних об'єктів у Києві почалося ще за часів Київської Русі. У подальші часи місто розвивалося як релігійний центр, який відвідували натовпи паломників. У численних храмах проводили релігійні обряди, що благотворно впливали на розвиток міста. Як і інші міста цього регіону, Київ піддавався епідеміям, повеням та іншим негативним чинникам, але кількість населення невпинно зростала. Київ крок за кроком розбудовувався, збагачувався новими унікальними спорудами та осередками духовного життя. Слава міста – “Златоглавого” Києва, як його називали, ширилася далеко за його межі.

ХХ сторіччя змінило обличчя Києва, перетворивши культурно-релігійний центр Малоросії на столицю радянської республіки. Новий статус зобов'язував мати архітектуру з ідейним змістом відповідно антирелігійній епосі, а в центрі Києва зберігалося багато древніх храмів. Представники нової епохи рушили все, що нагадувало минуле життя, тому головний удар руйнувань прийняли на себе саме сакральні споруди. Храми, що дивом збереглися, лише залишки колишньої краси міста. Особливо боляче за споруди і комплекси часів Київської Русі. Через татаро-монгольську навалу від них залишилися фрагменти, які були відновлені пізніше. Споруди дійшли до ХХ ст. з великою

кількістю історичних нашарувань, в яких відбилася вся історія Києва та України. Їх знищували з міркувань розбудови нового адміністративного центру Києва, амбіціозний проект якого так і не довели до завершення. Відновити втрачені храми зараз, навіть відбудувавши, неможливо.

Наш час історично знаходиться після розпаду Радянського Союзу, країни, життя якої було побудовано на матеріалістичному сприйнятті світу. Домінування у суспільстві матеріалістичної ідеології відійшло у минуле з 1990-х рр. і релігія знову стала органічною частиною життя багатьох людей, як було в Києві багато сторіч до цього. Місто починає відроджуватися, як релігійний центр, але недавнє бурхливе минуле болюче нагадує про себе понівеченими і знищеними сакральними ансамблями (рис. 1). З часом Київ буде розвиватися і далі, і епохальне ХХ сторіччя сприйматиметься на рівні з іншими історичними подіями, так як зараз розглядаємо татаро-монгольську навалу – як жахливий, але поворотний момент в історії, який наложив свій відбиток на розвиток українських земель і його вже не змінити. Враховуючи часове розташування сучасності, одна з сьогоденних задач – осмислення уроків попередньої епохи, щоб ніколи більше таке не повторилося.

Зараз у Києві існують історичні і сучасні сакральні об'єкти різних релігійних напрямків. Найкращі та найцікавіші за архітектурою – історичні храмові споруди.

Руїни, храми, сакральні комплекси, що дійшли до нашого часу, цінні своїм древнім походженням, пов'язаними з ними багатьма історичними подіями, видатним мистецтвом, архітектурою і містобудуванням, і головним призначенням храму – богослужінням, яке відбувається в них вже не одне століття. Кількість матеріальних слідів у вигляді руйнувань, добудов, різностильових реконструкцій, нашарувань мистецтва, що залишили на них сприятливі та руйнівні події, просто вражає. Безумовно, вони являють собою безцінний скарб світової спадщини (рис. 1).

Найцікавіші й найзнаменитіші храми і комплекси входять до туристичних маршрутів і поряд з іншими унікальними місцями і спорудами Києва створюють візитну картку міста на світовому рівні. Це:

- рештки Десятинної церкви (X ст., вул. Володимирська, 2);
- Андріївська церква (XVIII ст., вул. Андріївський узвіз, 23);
- Володимирський собор (XIX ст., бульв. Т. Шевченка, 20);
- Золоті ворота (XI, XX ст., вул. Ярославів вал, 1);
- комплекс споруд Софії Київської (XI–XIX ст., вул. Володимирська, 24);
- Михайлівський Златоверхий монастир (XII–XX ст., пл. Михайлівська);
- Видубецький монастир (XI–XIX ст., вул. Видубецька, 40);

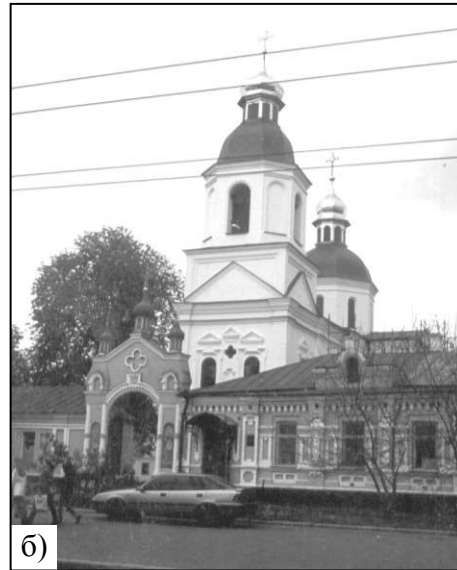

Рис. 1. Старовинні храми Києва: а) Андріївська церква; б) Вознесенська церква Києво-Печерської лаври; в) Воскресенська церква Києво-Печерської лаври; г) Миколая Набережного церква; д) Миколая Притиска церква; е) синагога; е) містобудівний ансамбль Воздвиженської церкви – наслідки ХХ ст.

– Києво-Печерська лавра з церквами Спаса на Берестові та Феодосія Печерського (XI–XX ст., вул. І. Мазепи, 19, 21, 25, 27, 32).

У туристичних путівниках також звертають увагу на такі сакральні споруди:

- Ільїнська церква (XVII ст., вул. Почайнінська, 2);
- Покровська церква (XVIII ст., вул. Покровська, 7);
- Успенська церква Богородиці Пирогощої (XII–XIX, XX ст., пл. Контрактова, 1);
- Св. Миколи Набережного церква (XVIII ст., вул. Г. Сковороди, 12);
- Св. Миколи Притиска церква (XVII–XVIII ст., вул. Хорива, 5а);
- Миколаївська церква на Аскольдовій могилі (XIX ст., Паркова дорога);
- Св. Олександра Костьол (XIX ст., вул. Костьольна, 17);
- Св. Миколая Костьол (XIX–XX ст., вул. Червоноармійська, 75);
- комплекс споруд Кирилівської церкви (XII–XIX ст., вул. Фрунзе, 103);
- Флоровський монастир (XVII–XIX ст., вул. Притиско-Микільська, 5);
- Покровський монастир (XIX ст., пров. Бехтеревський, 15).

Але й нові храми Києва заслуговують на увагу своєю архітектурою (рис. 2). Зараз збудовані споруди релігій, яких до XXI ст. не було в місті, їх храми іноді дуже цікаві і відрізняються один від одного і від традиційних старовинних споруд зовсім іншою об'ємно-просторовою композицією.

На об'ємну структуру храму загалом впливає багато різних чинників: сутність релігії, що складалася під впливом історичних подій, географічно-історичний фундамент формування того чи іншого вчення, головна мета створення сакральної споруди – проведення ритуальних дій, спільна молитва чи загальний збір адептів. Має значення час виникнення релігії, бо древні релігії містять в собі значну частину містики, яка виливається у велику кількість символіки в релігійних діях, мистецтві, архітектурі. Більш пізні релігії відмовилися від цього на користь спрощення вчення та обрядів, що відповідало рівню розвитку суспільства на той час. Все це складає відношення до храму у кожній релігії, і саме тому архітектура сакральних споруд у різних напрямках в рамках одного релігійного вірування може сильно відрізнитися.

Таким чином, складна духовна основа в кожній релігії формує певну структуру храму, яка проявляється від маленьких до величезних споруд. На неї, як плаття на людину, одягають мистецькі напрямки, різні архітектурні форми і стилі, конструктивні рішення і т.і. Але все одно ця внутрішня структура завжди прочитується у споруді храму. До того ж функціональне призначення змушує формувати унікальний вигляд, що в сукупності з внутрішньою структурою сильно вирізняє храм на фоні інших громадських споруд.

а)

б)

в)

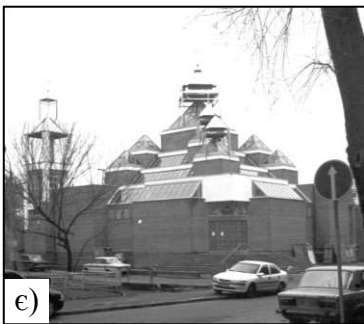
г)

д)

е)

е)

ж)

з)

Рис. 2. Сучасні храми Києва: а) Георгіївська церква, вул. Ползунова; б) церква Агапіта Печерського, частина комплексу, просп. Миру, 16; в) церква Іоанна Хрестителя, вул. Гарматна, 37; г) церква преп. Серафима Саровського, вул. Попудренка; д) каплиця Сорока Св. Мучеників Севастійських, вул. Булаховського; е) каплиця Св. Мучениці Тетяни, вул. Кар'єрна, 80; е) Василівська церква, Вознесенський узвіз; ж) незалежна церква Філадельфія, вул. Голосіївська, 57; з) комплекс Адвентистів Сьомого Дня, вул. Лук'янівська, 9б.

У Києві зараз є споруди всіх напрямків християнства (православ'я, католицизм, відгалуження протестантизму), іудаїзму, ісламу. За кількісними показниками – найбільше православних храмів, потім протестантських, всі інші присутні мають в розпорядженні на даний час від однієї до п'яти споруд та комплексів і вносять релігійне різноманіття у духовне життя міста. Найсучасніше з усіх перерахованих віровчень – відгалуження протестантизму. Враховуючи його історію (виник нещодавно, як для релігії, розвивався як протест проти католицизму з пишними обрядами, в сукупності з формуванням капіталізму), стає зрозумілим, чому протестантські храми найбільш за архітектурою, і іноді зовні зовсім не асоціюються з храмом.

Враховуючи вищесказане, всі сучасні київські сакральні споруди можна поділити на групи:

– перша група – **храми**. Вони багато втратили зі своєї архітектурної розкоші у порівнянні зі старовинними об'єктами, але в них збереглася внутрішня структура, характерна для храму тої чи іншої релігії. Такі споруди здалеку прочитуються, як сакральні, і саме тим цікаві з точки зору архітектури. Великим недоліком їх розташування є невдалі ансамблі з навколишньою забудовою, але вдосконалення такого ансамблю можливе, бо в ньому вже закладена головна архітектурна домінанта – сакральний об'єкт унікального формоутворення. Це православні споруди, католицькі, мечеть. Сучасних синагог не має (рис. 2);

– друга група – протестантські церкви, які можна назвати **молитовними будинками**, бо за сутністю – це зібрання на спільну молитву, а не проведення сакральних релігійних дій, як у храмі. Такі будинки мають більш примітивну архітектуру, форми, характерні загалом для громадських будівель. Здалеку не прочитуються, як храми, використана в оформленні релігійна символіка робить їх архітектуру більш виразною і, іноді, достатньо цікавою для споглядання. Ансамблю з навколишнім середовищем не створюють зовсім, розташовані як прийдеться, іноді в недопустимому для сакральної споруди варіанті, що є результатом впливу внутрішньої сутності релігії (рис. 3);

– третя група виділяється з сукупності молитовних будинків примітивними рядовими формами, більш характерними для малоповерхових житлових будинків та в крайньому разі для невеличкого офісу, повною відсутністю релігійної символіки і формуванням будь-якого ансамблю. Їх можна охарактеризувати, як **будинки зібрань**, хоч за документами вони часто заявлені, як церкви. Їх сутність – у зборі адептів і управлінні общиною, що логічно витікає з розвитку протестантизму у зв'язці з капіталізмом. Багато протестантських відгалужень організовані, як успішна компанія, тому і така споруда – офіс для управління. За відсутності навіть релігійної символіки їх не

а)

б)

в)

г)

д)

е)

Рис. 3. Молитовні будинки та будинки зібрань Києва. Молитовні будинки: а) Дім Євангелія, вул. Щекавицька, 2/8; б) церква Новоапостольська, вул. П. Тичини, 18а; в) помісна церква Євангеліських Християн Баптистів, вул. Олександрівська, 33. Будинки зібрань: г) церква Ковчег, вул. Брусилівська, 28/33; д) молитовний будинок Євангеліських Християн Баптистів, пл. Толстого, 3а; е) протестантська церква, вул. Почайнинська.

можна врахувати, як тип сакральних будинків, хоча типологічно вони відносяться до типу релігійних споруд.

Таким чином, специфіка формування об'ємно-просторової композиції сакральних споруд Києва обумовлена складними поворотами недавньої історії міста та впливом духовної суті релігійного вірування. Старовинні храми, що збереглися після руйнувань ХХ ст. являють собою скарбницю світової культурної спадщини, але й нові сакральні споруди теж заслуговують на увагу. За об'ємно-просторовим рішенням серед них можна виділити дві категорії сакральних споруд – храми та молитовні будинки і тип релігійної споруди, який не відноситься до храмів – будинки зібрань. У зовнішньому вигляді типологічні особливості всіх трьох типів простежуються дуже виразно.

Список використаних джерел:

1. Бачинська О.В. Храм у системі загальнолюдських цінностей // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА, 2001. – Вип. 9. – С. 179–184.
2. 50 знаменитых городов на карте мира / Скляренко В., Батий Я., Иовлева Т., Исаенко О. – Харьков: ФОЛИО, 2006. – 512 с.
3. Matthews S. Kyiv: Pocket Guide. Austria: Air Ukraine and Texparo GmbH, 1997. – 128 p.
4. Київ туристичний: Путівник. Київ, Держінфотур, 1999. – 288 с.

Анотація

В статті розглядаються сучасне існування храмів Києва в контексті історії міста, релігійні чинники, що впливають на архітектуру храму, типи об'ємно-просторової композиції сучасних храмів.

Ключові слова: храм, Київ, історія, об'ємна структура, чинник, тип.

Аннотация

В статье рассматриваются современное существование храмов Киева в контексте истории города, религиозные факторы, влияющие на архитектуру храма, типы объемно-пространственной композиции современных храмов.

Ключевые слова: храм, Киев, история, объемная структура, фактор, тип.

The summary

Modern existence of temples of Kiev in a context of a history of city, religious factors influencing architecture of a temple, the types of a volumetric-spatial composition of modern temples are considered in clause.

Key words: a temple, Kiev, history, volumetric structure, factor, type.